

המרות דת בימי הביניים ובעת החדשה

מבוא

המרת רבים היא תופעה חוזרת בתרבות האנושית. על ידי החלטה בודדת של מנהיג בולט להמיר את דתו הוא מצליח להשפיע על המונים ועל דורות רבים שבאו לאחריה. סקירה קצרה זו תנסה לעמוד על הדומה ועל השונה בין המרות הדת שנערכו בימי הביניים והמרות דת אשר נערכו בראשית העת החדשה. על מנת לתאר את התופעה אשווה את מקרי המרות הדת על ידי כלוביס, מלך הפרנקים מן השושלת המרובינגית, קונסטנטינוס קיסר רומא ועומר איבן אל חטאב, החליף של האימפריה המוסלמית. לאחר מכן אשווה את המקרים הללו למקרה המרת הדת של גלאודיוס קיסר אתיופיה מן העת החדשה. בחלק האחרון אערוך דיון קצר ואנסה לעמוד על הדומה ועל השונה בין המקרים השונים.

ימי הביניים: קונסטנטינוס קיסר רומא

קונסטנטינוס קיסר רומא הנהיג את צבאו לעבר רומא לקרב אשר היה קשה מאוד לביצוע. האגדה מספרת כי לפני ההסתערות על רומא הוא חלם חלום אשר אמר לו לסמן בצלב את מגני החיילים וכך הוא יוכל לכבוש את רומא. הוא אכן ניצח באותו הקרב וניצר את האימפריה. עבור רבים רגע זה מסמל את המעבר שבין העולם הקלאסי אל ימי הביניים. אירוע זה גרם לשינוי בהשקפתו של קונסטנטינוס. למרות שהתיאור הוא כי המעבר של קונסטנטינוס לנצרות היה מהיר, מחקרים הראו כי מעבר זה היה למעשה הדרגתי הרבה יותר. כבר בילדותו היה לו קשר לנצרות אם כי עדיין היה פגאני. באותו קרב מדובר הוא כלל לא היה נוצרי או קרוב לנוצרים יתר על המידה, ויתרה מכך נלחם למעשה נגד אדם שכלל לא היה מתנגד לנוצרים אלא בעל חיבה לנצרות בעצמו.¹

דווקא 12 שנים לאחר אותו הקרב, הוא נלחם נגד ליקיניוס, אשר רדף את הנוצרים, ולמעשה לאחר קרב זה הוא הפך להיות אביר הנצרות ואחד מסמליה המובהקים אשר הפך אותה לדת הרשמית של האימפריה הרומית. ייתכן כי קונסטנטינוס האמין בכוחו של האל הנוצרי ובתועלת אשר יוכל להפיק ממנו אדם אשר עובד לאל הנוצרי. התפיסה שלו את הנצרות הייתה תפיסה תועלתנית וחוזקה על ידי הגישה הכללית שלו אשר סלדה מן היחס של המנהיגים הפגאניים לנוצרים באותה התקופה.²

המניעים של קונסטנטינוס היו מניעים פרגמטיים. הוא האמין כי ההתנצרות של הנתינים השונים תועיל לו באיחוד האימפריה ובשליטה בה. המשך למגמה זו של קונסטנטינוס אנו יכולים לראות בוועדת נקאיה

¹ יניר שוחט, משמעות הקרב בין קונסטנטינוס וליקיניוס ותהליך התנצרותו של קונסטנטינוס. זמנים 29, תל אביב: 1988, עמ'

המפורסמת אשר שמה סוף למחלוקת התיאולוגיות אשר היו קיימות בנצרות עד לאותה עת והפכה את הקתוליות לזרם המקובל היחיד.

ימי הביניים: המרת הדת של כלוביס, מלך הפרנקים

כלוביס מלך הפרנקים היא החשוב מבין מלכי שושלת המרובינגים. תחת מנהיגותו הפכה ממלכת הפרנקים להיות הממלכה החשובה ביותר בגאליה. במהלך המלחמות והכיבושים אותם הוא ערך כדי להגדיל את כוחה של הממלכה שלו היא נחלק בקרב טוליברק בגאליה. במהלך הקרב הזה הוא החליט להמיר את דתו לנצרות, מן הדת הפגנית המסורתית שלו³. תיאור ההתנצרות של כלוביס ידוע לנו מחיבורו של גרגוריוס מטור אשר נחשב להיסטוריון הביניימי הראשון. כלוביס בחר במהרה מפגניות לנצרות הקתולית, באופן אשר היה שונה משאר מלכי גרמניה אשר החליטו להמיר את דתם לנצרות אריאנית.

לפי התעודה של גרגוריוס מטור אשר עוסקת בסיפור ההתנצרות של כלוביס, להתנצרות הייתה ארבעה טעמים: מאמצי השכנוע של קלוטילדה, אשתו של כלוביס, המלחמה באלמנים, תקופת חניכותו של כלוביס וטבילתו של כלוביס. לפי תיאור התעודה כלוביס היה קרוב לתבוסה בקרב מול האלמנים ופנה אל האל בבקשה לעזרה. הוא אמר לאל כי אם ייווכח בכוחו העדיף של ישו על פני האלים האחרים, יאמין בו. חוקרים הצביעו על הדעה כי סיבות אלו נראות כסיבות ספרותיות אשר לא קשורות בהכרח לשיקולים המעשיים האמתיים אשר הניעו את כלוביס. הם מציינים כי ההסבר של ניצחון כלוביס על האלמנים היה הסבר פופולרי אשר הלם את הלך הרוח שהיה נפוץ בשבטים הלוחמים של כלוביס⁴.

ההסברים הדתיים נראים כהסברים אנכרוניסטיים אשר נבעו מתיאור אנשי הדת לאחר האירועים עצמם. הסבר פרגמטי יותר להתנצרות של כלוביס יכול להיות סיבה פוליטית מעשית. כלוביס בחר בדת של החזקים, דתה של מרבית האוכלוסייה הגלו רומית של גאליה. באופן כזה יכול לקשור את עצמו לאוכלוסייה זה ולהכשיר את הרעיון כי הוא יכול להיות מלך של כל האנשים הללו⁵. הבחירה של כלוביס העמידה לצדו בעלת ברית חזקה בדמות הכנסייה הקתולית שהייתה למעשה המנהיגות היחידה ששרדה באזור לאחר נפילתה של רומא. באופן כזה הוא הקנה לשלטון שלו יוקרה ותמיכה אזורית. הוא השיג את תמיכת ההמונים אשר החלו לראות בו מלך קדוש אשר הבין את דת האמת וחווה התגלות רוחנית. סיפור טבילתו של כלוביס הוא למעשה סיפור מיתוס ייסוד. מיתוס אשר מעניק למוסד את בסיס הלגיטימציה שלו.

תוצאות ההתנצרות של כלוביס הביאה העבירה את העם הפרנקי ממעמד של ברברים למעמד של בני תרבות. היא יצרה מציאות פוליטית חדשה שבה הכנסייה והפרנקים הפכו להיות בעלי ברית

³ אורה לימור, יצחק חן, ראשיתה של אירופה: מערב אירופה בימי הביניים המוקדמים. תל אביב: 2003, עמ' 26-31

⁴ שם, עמ' 26-31

⁵ שם, עמ' 26-31